

Summary

Kornus O.H., Kornus A.O., Shyshchuk V.D., Zmyslia I.F. Current State of Morbidity of Child Population in Countryside of Sumy Region by Diseases of the Musculoskeletal System and Connective Tissue.

Diseases of the musculoskeletal system and connective tissue is an insidious disease, which over time leads to disability of the population. Therefore, monitoring the health status of the population is of great all-Ukrainian importance. The aim of the article is study of the current state of child population morbidity in the countryside of Sumy region by diseases of the musculoskeletal system and connective tissue; establishing regional differences and allocation of administrative-territorial districts groups by the morbidity level of children by diseases of the musculoskeletal system and connective tissue. This study analyzed primary morbidity, prevalence and accumulation diseases of the musculoskeletal system and connective tissue among children 0-14 old, living in countryside of Sumy region. To establish the regional characteristics of the children morbidity of Sumy region by diseases of the musculoskeletal system and connective tissue, were applied grouping and ranking procedures, as well as the calculation of the accumulation index diseases of the musculoskeletal system and connective tissue among children 0-14 old. All calculations, figures and the graphic images were obtained using Microsoft Excel 2010.

During 2016-2019 prevalence of the musculoskeletal system and connective tissue diseases among countryside children of region increase by 3,11% and primary morbidity decreased by 11,31%. Into I group districts where is a high morbidity rate of countryside children by diseases of the musculoskeletal system and connective tissue included Buryn', Krasnopillia, Shostka, Lypova Dolyna, Krolevets and Romny. II group districts, where is average morbidity rate, included Seredyna-Buda, Putyyl', Trostianets, Lebedyn, Bilopillia, Nedryhailiv, Konotop and Okhtyrka districts. Into the third group entered Hlukhiv, Sumy, Yampil', Velyka Pysarivka districts and countryside settlements, included in Sumy city. More accumulated diseases of the musculoskeletal system and connective tissue are among countryside children of Seredyna-Buda, Okhtyrka and Lebedyn districts. The research results can be used for the development of preventive measures to reduce the morbidity rate of child population of Sumy region.

УДК 339.13:378(477.51)

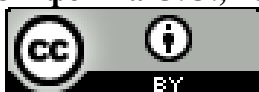
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4782619>

Афоніна О.О.

РЕГІОНАЛЬНИЙ РИНОК ПОСЛУГ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ГОЛОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Функціонування ринкових відносин тісно пов'язане з формуванням і розвитком ринку освітніх послуг. У даній роботі характеризується стан ринку послуг вищої освіти на регіональному рівні: головні тенденції та показники розвитку на прикладі Чернігівської області. Для оцінки потенціалу ринку освітніх послуг Чернігівської області розглянуто деякі показники діяльності системи вищої освіти, такі як, структура прийому і випуску у закладах ви-

© Афоніна О.О., 2021.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License

Article Info: Received: April 2, 2021;

Final revision: April 6, 2021; Accepted: April 25, 2021.

щої освіти, динаміка контингенту студентів. Досліджено динаміку прийому студентів за усім спектром освітніх програм, які пропонуються закладами вищої освіти Чернігівської області. Проаналізовано наукові параметри кадрового потенціалу закладів вищої освіти. Виявлено фактори, що впливають на кон'юнктуру ринку і розвиток системи вищої освіти в регіоні.

Ключові слова: ринок освітніх послуг, заклади вищої освіти, випускники, студенти.

Постановка проблеми. В умовах підвищення ролі регіонів у територіальному розвитку особливого значення набуває ринок послуг вищої освіти як найважливіший державний ресурс регіонального розвитку з покладанням на нього функцій, покликаних активізувати процеси перетворень в Україні.

Пріоритетами розвитку ринку освітніх послуг є підвищення якості вищої освіти у відповідності до міжнародних стандартів, формування конкурентних переваг на світовому освітньому ринку, збільшення обсягів фінансування підготовки кадрів. Важливість вище окреслених проблем визначають необхідність дослідження ринку послуг вищої освіти.

Проблемам функціонування ринку освітніх послуг та його регулювання присвячували свої праці Д. Бондаренко, О. Грішнова, Б. Данилишин, М. Долішній, О. Дубровка, І. Кочарян, В. Куценко, Г. Лопушняк, М. Мартинюк, І. Ходикіна, Р. Патора та інші. Разом з тим, більшість проблем розвитку регіонального ринку послуг вищої освіти не знайшли відображення у вітчизняній літературі. Крім того, існуючі підходи не повною мірою враховують сукупність факторів, що визначають специфіку розвитку регіонального ринку послуг вищої освіти.

Формулювання мети. Мета роботи полягає у дослідженні головних тенденцій та показників розвитку ринку послуг вищої освіти Чернігівської області.

Матеріал і методи досліджень. У ході дослідження використовувався загальноприйнятий набір методів наукового пізнання. Зміст роботи ґрунтується на аналізі статистичних даних діяльності закладів вищої освіти (відомостей про кількість, вид та тип закладів освіти, структуру і динаміку контингенту студентів, структуру набору на перший курс, структуру випуску та кадровий потенціал), відображених в офіційних публікаціях Головного управління статистики в Чернігівській області. Істотною частиною інформаційної бази роботи були дані державного освітнього електронного реєстру ЄДЕБО та інформаційної системи «Вступ.освіта.ua».

Виклад основного матеріалу. Розвиток ринкових відносин нерозривно пов'язаний з функціонуванням ринку освітніх послуг. Регіональний ринок послуг у сфері вищої освіти є системою економічних відносин з приводу попиту та пропозиції освітніх послуг, яка має власну організаційну структуру, виконує специфічні функції, орієнтується на характерні інституційні норми і розвивається в певних геопросторових межах [5, с. 199-210].

З метою виявлення особливостей розвитку регіонального ринку послуг вищої освіти розглянемо показники, що характеризують основні напрямки діяльності освітніх організацій Чернігівської області.

На території Чернігівської області знаходиться 14 закладів вищої освіти серед яких 8 закладів державної форми власності, 2 заклади приватної форми власності, 2 філії закладів вищої освіти державної форми власності, 2 філії закладів вищої освіти приватної форми власності, що становить 1,2% від закладів вищої освіти країни [4]. З-поміж областей України Чернігівська область посідає останнє місце за кількістю освітніх організацій даного типу.

Такий стан справ пов'язаний з тим, що загальна чисельність студентів у закладах вищої освіти Чернігівської області за період 2010-2020 рр. скоротилася на 82,5%. Це пов'язано з нестабільною фінансово-економічною ситуацією в країні і зменшенням демографічних параметрів.

Для оцінки потенціалу ринку освітніх послуг Чернігівської області необхідно розглянути деякі показники діяльності системи вищої освіти, такі як, структура прийому та випуску у закладах вищої освіти, а також динаміку контингенту студентів. У 2020 р. до закладів вищої освіти, які пропонують освітні програми за усіма формами навчання, уперше було зараховано 2754 особи (у 2010 р. – 7750 осіб). Із загальної кількості уперше зарахованих – 1485 осіб прийнято на навчання за кошти юридичних та фізичних осіб (у 2010 р – 3710 осіб) (рис. 1).

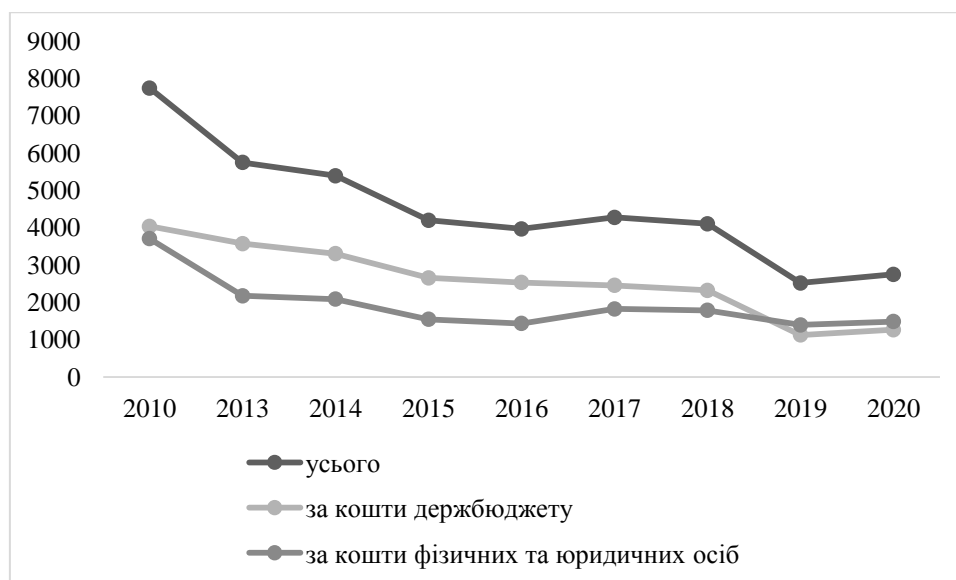

Рис. 1. Динаміка прийому абітурієнтів до закладів вищої освіти Чернігівської області за джерелами фінансування їх навчання, осіб (складено автором за даними [1; 2])

Аналіз даних рис. 1, дозволяє відзначити наступні тенденції приймальної кампанії: з 2010 по 2020 рр. найбільшу динаміку змін демонструє бюджетна форма навчання. Так, чисельність студентів, прийнятих на навчання до закладів

вищої освіти за рахунок коштів державного бюджету та місцевих бюджетів органів державної влади зменшилася у 3,2 рази, а чисельність студентів, прийнятих на навчання за кошти юридичних та фізичних осіб – у 2,5 рази. Протягом досліджуваного періоду спостерігається спадна тенденція зміни кількості вступників до закладів вищої освіти Чернігівської області, і показник зниження становить 2,8 рази.

Варто відзначити, що у 2010 р. питома вага абітурієнтів, які вступають на навчання до закладів вищої освіти за рахунок коштів державного бюджету та місцевих бюджетів органів державної влади становила 52,1% від загальної кількості зарахованих, а у 2020 р. знизилася до 46,1%. Необхідно відзначити, що дана тенденція прив'язана до динаміки чисельності випускників у закладах загальної середньої освіти Чернігівської області. Демографічна криза стала причиною зниження кількості випускників шкіл упродовж досліджуваного періоду. Даний показник визначається і таким фактором, як зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО). Випускник, який обрав технічні предмети для складання ЗНО, автоматично позбавляє себе можливості вступити на гуманітарні напрямки. Під впливом цих факторів і бажанням здобути вищу освіту абітурієнт змушений оплачувати навчання.

У 2018-2019 навчальному році змінились обсяги прийому на денну форму навчання до закладів вищої освіти Чернігівської області порівняно з 2015-2016 навчальним роком. Зниження чисельності студентів прийнятих на навчання зафіксовано за наступними напрямами підготовки: «Природничі науки» у 3,7 рази, «Гуманітарні науки і мистецтво» на 91,9%, «Аграрні науки і продовольство» на 12,3%, «Транспорт» на 11,4%, «Сфера обслуговування» на 6,3%. Варто відзначити позитивну динаміку збільшення прийому за такими напрямами підготовки як «Соціальні та поведінкові науки, управління і право» у 2,2 рази, «Освіта» на 51,5%, «Інженерія» на 6,7%, «Соціальна робота» на 2,1%, «Будівництво та архітектура» на 2,1%. Аналіз динаміки прийому студентів за усім спектром освітніх програм, що реалізуються закладами вищої освіти, засвідчує, що більша частина абітурієнтів орієнтована на такі напрями підготовки і спеціальності як «Соціальні та поведінкові науки, управління і право» та «Освіта» (Рис. 2).

Скорочення обсягів прийому до закладів вищої освіти вплинуло на загальну кількість студентів, що навчаються за різними формами (контингент студентів). У 2018-2019 навчальному році загальний контингент студентів за усіма формами навчання та за програмами молодшого спеціаліста, бакалавра і магістра склав 19,8 тис осіб, з них на денній формі навчання – 15,1 тис осіб, на заочній формі – 4,7 тис осіб. У 2010-2011 навчальному році загальний контингент студентів становив – 32,3 тис осіб, з них на денній формі навчання – 22,1 тис осіб, на заочній формі – 10,2 тис осіб [2]. Необхідно мати на увазі, що в умовах

відсутності обґрунтованого державного та професійного прогнозу потреби у кадрах, що забезпечує соціально-економічний розвиток регіону, невизначеності ситуації на ринку праці, реальна структура підготовки кадрів багато в чому формується на підставі соціального попиту, який далеко не завжди відповідає сучасному стану і перспективам розвитку економіки.

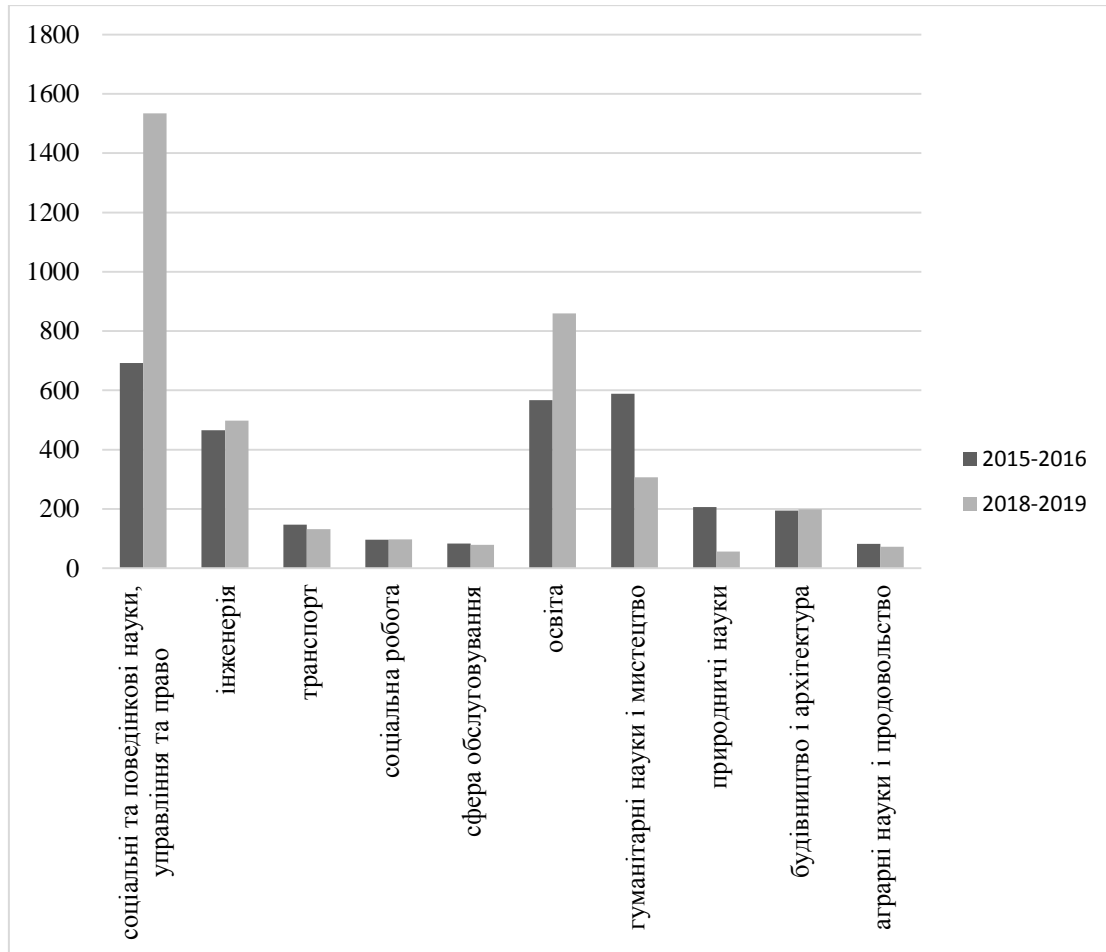

Рис. 2. Динаміка прийому абітурієнтів до закладів вищої освіти Чернігівської області за галузями знань, осіб (складено автором за даними [2])

Скорочується і кількість випускників у закладах вищої освіти Чернігівської області. У 2018-2019 навчальному році кількість випускників склала 5344 осіб (у 2010-2011 навчальному році – 8398 осіб), з них за денною формою навчання – 3783 осіб (у 2010-2011 навчальному році – 4937 осіб), за заочною формою навчання – 1561 осіб (у 2010-2011 навчальному році – 3461 осіб) (рис. 3).

Така тенденція пояснюється демографічною ситуацією як в цілому в Україні, так і в Чернігівській області.

Тенденція зміни кількості випускників закладів вищої освіти Чернігівської області за освітньо-кваліфікаційними рівнями є різновекторною. За період 2010 – 2018 рр. спостерігається збільшення випуску фахівців вищої кваліфікації (бакалавр, магістр) і зниження рівня підготовки молодших спеціалістів. Протягом досліджуваного періоду обсяги підготовки молодших спеціалістів скоротилися

у 2,6 рази, що обумовлене зменшенням кількості закладів вищої освіти I – II рівня акредитації, а також зниженням зацікавленості до даного рівня кваліфікації з боку абітурієнтів [3]. Кількість випускників з кваліфікацією магістр зросла у 4,6 рази. Це призвело до зміни структури випуску за кваліфікаційними рівнями. Так, у 2010 р. загальна чисельність випущених фахівців склала 8398 осіб, зокрема 34,8% – молодші спеціалісти і 65,2% – бакалаври, спеціалісти і магістри. У 2018 р. питома вага фахівців вищої кваліфікації склала 68,3% від загальної кількості випускників, молодших спеціалістів – 31,7% [2].

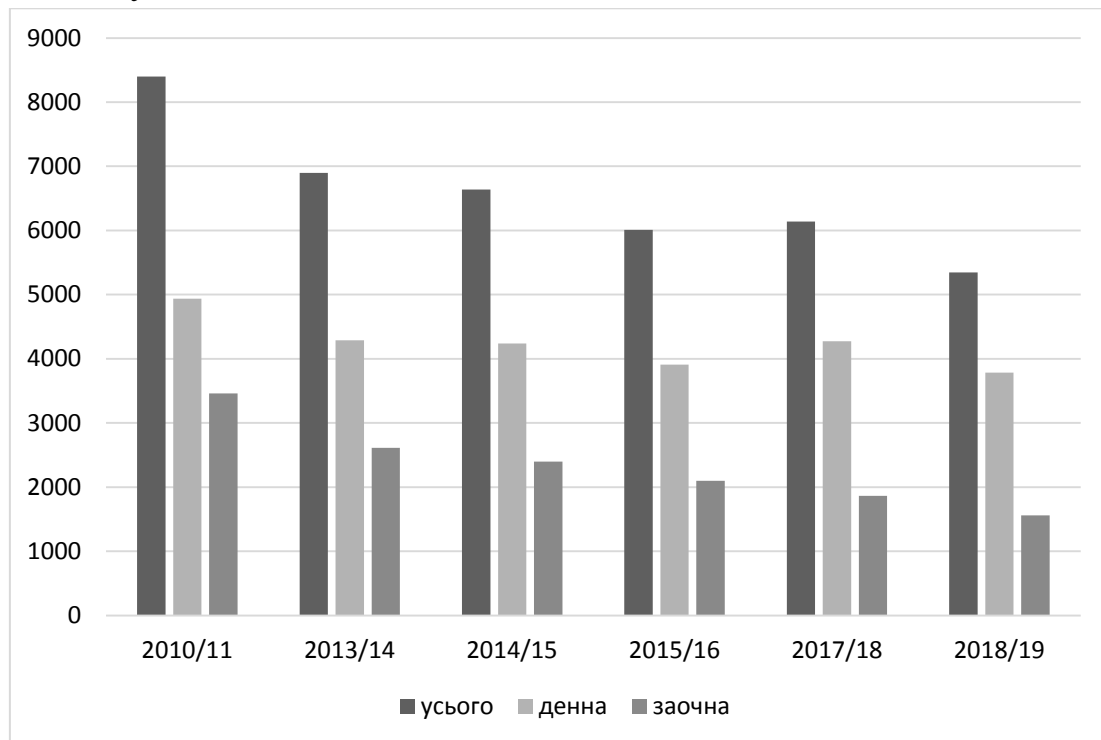

Рис. 3. Динаміка кількості випускників закладів вищої освіти Чернігівської області, осіб (складено автором за даними [2])

Аналіз регіонального ринку послуг вищої освіти фіксує зміну структури чисельності студентів у розрахунку на 10000 населення. Так, протягом 2010-2018 рр. даний показник знизився на 35,9% для закладів вищої освіти III-IV рівня акредитації та на 97,7% для закладів вищої освіти I-II рівня акредитації [2]. Така динаміка підготовки кадрів за різними рівнями акредитації призвела до істотних диспропорцій у підготовці молодших спеціалістів, бакалаврів і магістрів. Якщо у 2010-2011 навчальному році на одного випускника бакалавра припадало 2,9 випускника молодшого спеціаліста, то у 2018/2019 навчальному році – 1,2 молодших спеціалістів, тобто відбулося зниження даного показника більше ніж у 2 рази.

Вивчення ринку освітніх послуг неможливо без аналізу кадрового потенціалу закладів вищої освіти від якого залежить якість підготовки фахівців. За період 2010-2019 рр. чисельність професорсько-викладацького складу закладів

вищої освіти Чернігівської області зменшилася на 676 осіб або 36,0% [2]. Аналіз роботи закладів вищої освіти показує, що на тлі зниження загальної кількості основного (штатного) персоналу, також зменшилася кількість осіб, які працюють на повну ставку, і відповідно, зменшилася кількість працівників, що працюють менше ніж на повну ставку та зовнішніх сумісників. Аналіз якісного професорсько-викладацького складу показує, що у 2018-2019 навчальному році загальна кількість осіб, які мають наукову ступінь доктора і кандидата наук, склала 49,4% (у 2010-2011 навчальному році – 33,2%). Аналогічна ситуація характерна для педагогічних та науково-педагогічних працівників, які мають учене звання професора та доцента: у 2018-2019 навчальному році – 36,4%, у 2010-2011 навчальному році – 23,3%.

Незважаючи на виявлені в системі вищої освіти Чернігівської області тенденції до зменшення головних кількісних параметрів (прийом, випуск, контингент), дана галузь економіки регіону залишається однією з найважливіших, в ній працює близько 1,9 тис осіб і навчається понад 17,7 тис осіб. Разом з тим, аналіз демографічних, економічних і політичних процесів, що відбуваються в Україні останнім часом, дозволяє прогнозувати прискорення процесів скорочення головних параметрів системи вищої освіти (кількість вишів, прийом, контингент, кількість працівників та ін.).

Висновки. Дослідження головних тенденцій та показників розвитку регіонального ринку послуг вищої освіти Чернігівської області дозволило сформулювати наступні висновки:

1. Регіональний ринок послуг вищої освіти Чернігівської області характеризується тенденцією скорочення кількості вступників до закладів вищої освіти. Протягом 2010-2020 рр. найбільшу динаміку змін демонструє бюджетна форма навчання.

2. Зростає попит на такі напрями підготовки як «Соціальні та поведінкові науки, управління і право», «Освіта». Однак за такими спеціальностями (напрямами підготовки) як «Природничі науки», «Гуманітарні науки і мистецтво», «Аграрні науки і продовольство», «Транспорт», «Сфера обслуговування» намітилася спадна тенденція. Така ситуація пов'язана з перенасиченням ринку праці випускниками даних спеціальностей (напрямів підготовки) і збільшенням рівня конкурентоспроможності у сфері вищої освіти Чернігівської області та на регіональному ринку праці.

3. Перманентний процес скорочення обсягів прийому до закладів вищої освіти Чернігівської області впливає на контингент студентів та кількість випускників. Упродовж 2010-2019 навчального року загальний контингент студентів та кількість випускників у закладах вищої освіти за усіма формами навчання скоротились на 63,1% та 57,1% відповідно.

4. Позитивною тенденцією для Чернігівської області є збільшення чисельності педагогічних та науково-педагогічних працівників, які мають науковий ступінь та учене звання (протягом 2010-2019 навчального року на 16,2% та 13,1% відповідно). Покращення наукових параметрів кадрового потенціалу закладів вищої освіти забезпечує якісну освітньо-кваліфікаційну підготовку фахівців.

Література

1. Інформаційна система Вступ. ОСВІТА.UA: веб-сайт. URL: <https://vstup.osvita.ua/r26/> (дата звернення: 23.03.2021).
2. Освіта в Чернігівській області : стат. зб. / за ред. Т.В. Дусь. Чернігів : Головне управління статистики у Чернігівській області, 2019. 81 с.
3. Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернігівській області: веб-сайт. URL: <http://www.chernigivstat.gov.ua/statdani/Osvita/O4.htm> (дата звернення: 23.03.2021).
4. Реєстр суб'єктів освітньої діяльності: Заклади вищої освіти: веб-сайт. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/high/74/> (дата звернення: 23.03.2021).
5. Шендер А.Р. Оцінювання регіональних ринків освітніх послуг у сфері вищої освіти в умовах активного впливу зовнішнього середовища. *Регіональна економіка*. 2013. №3. С.199–210.

Summary

Afonina O.O. Regional Higher Education Services Market: the Main Tendencies and Development Indicators (on the Example of Chernihiv Region)

Functioning of market relations is closely connected with the formation and development of education services market. This work is aimed at the research of the main tendencies and development indicators at the higher education services market in Chernihiv region.

A number of generally-accepted methods of scientific cognition are used for the research. The content of the work is based on the analysis of the statistics data about the activities of the higher educational establishments officially published by the Main Office of Statistics in Chernihiv region. The work is based on the informational data from the unified state electronic database on education (USEDE [YeDBO]) and the informational system "Vstup.OSVITA.UA".

The indicators characterizing the main directions in the development of educational establishments in Chernihiv region are analyzed to discover the specific features in the development of the higher education services market. On the territory of Chernihiv region there are 14 functioning establishments of higher education, 10 of which are run by the state and 4 are private, which totally makes 1,2% of all the number of higher educational establishments of the country.

To estimate the potential of the educational services market in Chernihiv region, some indicators of the higher education system functioning such as the structure of enrollment and graduation in the establishments of higher education and the dynamics of the student contingent are viewed upon. The dynamics of the student enrollment onto all the variety of educational programs offered by the establishments of higher education in Chernihiv region is studied.

The scientific parameters of the personnel potential at the institutions of higher education are analyzed. The factors which influence the market conditions and the development of the higher educational system in the region are revealed.

Key words: *education services market, the establishments of higher education, graduates, students.*